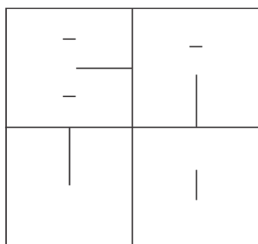

KONTEKSTI KULTURE

STUDIJE IZ HUMANISTIKE I UMJETNOSTI

BROJ III
2025

DRUŠTVO
ZA
KULTURNI
RAZVOJ
BAUO

KONTEKSTI KULTURE | CONTEXTS of CULTURE
Studije iz humanistike i umjetnosti | Studies in Humanities and Arts

ISSN 3027-4222 | Štampano izdanje | *Printed Edition*
ISSN 3027-4818 | Elektronsko izdanje | *Electronic Edition*

Izdavač | *Publisher*

Društvo za kulturni razvoj „Bauo“ | *Association for Cultural Development “Bauo”*

Za izdavača | *For the Publisher*

Dušan Medin

Naučna redakcija | *Scientific Editorial Board*

Edidio Ivetić (Italija), Dragana Radojičić (Srbija), Boris Kavur (Slovenija),
Martina Blečić Kavur (Slovenija), Tanja Petrović (Slovenija), Ljiljana Gavrilović (Srbija),
Koraljka Kuzman Slogar (Hrvatska), Amra Sačić Beća (Bosna i Hercegovina),
Nenad Vujadinović (Crna Gora), Edin Jašarović (Crna Gora),
Zrinka Mileusnić (Slovenija), Branko Banović (Srbija)

Redakcija | *Editorial Board*

Stanka Janković Pivljanin, Dušan Medin, Jasmina Bajo, Milica Stanić Radonjić

Glavna i odgovorna urednica | *Editor-in-Chief*

Stanka Janković Pivljanin

Objavljeno uz podršku Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija Crne Gore
u okviru Konkursa za sufinansiranje naučnoistraživačke djelatnosti u 2025. godini

*Published with the support of the Ministry of Education, Science and Innovation of Montenegro
as part of the Competition for co-financing scientific research activities in 2025.*

Impresum časopisa objavljen je na linku: | *The journal's imprint is published at the link:*

www.kontekstikulture.me

KONTEKSTI KULTURE
STUDIJE IZ HUMANISTIKE I UMJETNOSTI

CONTEXTS *of* CULTURE
STUDIES IN HUMANITIES AND ARTS

III

PETROVAC NA MORU
MMXXV

SADRŽAJ | CONTENT

Riječ urednice | 7 | *A Word from the Editor* | 10

PAMĆENJE UKUSA | THE MEMORY of TASTE

Amra Šačić Beća | Poljoprivreda i proizvodnja hrane u unutrašnjosti rimske Dalmacije | 15

Milena Jokanović | Reforma sećanja | 27

Vesna Delić | Varenika: kuvana rakija ili „kuvano mlijeko“? Nekoliko skica o identitetima i kulturnom nasleđu | 37

GOZBENE SLIKE | BANQUETING SCENES

Janko Ljumović | Hrana u krupnom planu: od rekvizite do glavnog junaka | 55

Pavle Pavlović | Gozbene slike kao obeležje društvenog statusa u evropskom romanu XIX veka | 65

Olga Vojičić Komatina | Fenomen hrane i gladi kao aspekt individualnog i kolektivnog identiteta u crnogorskoj književnosti | 79

ŽIVA TRPEZA | A TABLE ALIVE

Tamara Ognjević | Gastronomsko nasleđe i UNESCO: u potrazi za definicijom | 91

Ilija Moric | New Trends, Skill Needs and Developing Experiences
in Contemporary Food Tourism: An Educational Perspective | 101

Hristina Mikić | Kreativna ekonomija i muzeji stakla: primeri prakse
iz Sjedinjenih Američkih Država i sa Balkana | 111

PRIKAZI | REVIEWS

Edin Jašarović | Zbornik radova *Staklo: nasleđe, umetnost, kreativna ekonomija, tehnologija* (ur. Hristina Mikić) | 131

Zvonimir Drvar | *Svila, zmajevi i papir* Zvonimira Stopića i Gorana
Đurđevića | 135

Uputstvo za autore | 137 | *Guideline for the Authors* | 139

ZBORNİK RADOVA STAKLO: NASLEĐE, UMETNOST, KREATIVNA EKONOMIJA, TEHNOLOGIJA (UR. HRISTINA MIKIĆ)

Edin Jašarović¹
Univerzitet Crne Gore
Fakultet dramskih umjetnosti
Cetinje, Crna Gora

Tematski zbornik radova *Staklo: nasleđe, umetnost, kreativna ekonomija, tehnologija*, koji je uredila Hristina Mikić, preispituje multidisciplinarni karakter stakla kao materijala, umetničkog medijuma, tehnološke sirovine i tvorevine kreativne ekonomije. Tematski zbornik nastao je u okviru srpsko-američke saradnje na izradi preliminarne tehničke procjene za očuvanje i revitalizaciju paraćinskog staklarstva, koji su realizovali Institut za kreativno preduzetništvo i inovacije, FREN-Lab za kreativnu ekonomiju, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture i Muzej stakla Korning. Zbornik sadrži sedam radova i kurirane razgovore s istaknutim staklarskim umjetnicima iz Sjedinjenih Američkih Država. Objavili su ga 2025. Institut za kreativno preduzetništvo i inovacije i Fondacija za razvoj ekonomske nauke, u saradnji sa Muzejom stakla Korning.

Rad Hristine Mikić „Kreativna ekonomija i staklarstvo“ posvećen je istraživanju inovacija i tradicije kroz staklarstvo i kako ono postaje dio kreativne ekonomije kroz razne procese kulturalizacije. Posebno značajan segment je objašnjenje koncepta „kreativno staklo“. Kako autorka navodi, termin je nastao 90-ih godina prošlog vijeka, a njegovu osnovu čine praktična naučna istraživanja izrade staklarskih proizvoda kombinovana s drugim naučnim disciplinama. Danas se ovaj termin proširuje i na živu industrijsku baštinu, koja se kroz kreativne pristupe revitalizaciji koristi kao novo mjesto inovacija i razvoja kreativnosti. U radu se posmatra i aspekt metamorfoze stakla od funkcionalnog materijala, lijepog i dopadljivog, do razumijevanja stakla kao medijuma kroz koji se iskazuju različiti umjetnički i društveni stavovi. Rad je ilustrovan primjerima kako kulturalizacije, uticaja kreativne ekonomije na poslovnu praksu poznatih proizvođača stakla (npr. Lalique, Moser, Baccarat), tako i na umjetnička istraživanja stakla poput savitljivog stakla, procesa koji nastaju bakterijskim reakcijama na staklu, do reciklaže staklarskog mulja i njegove upotrebe kao umjetničkog materijala.

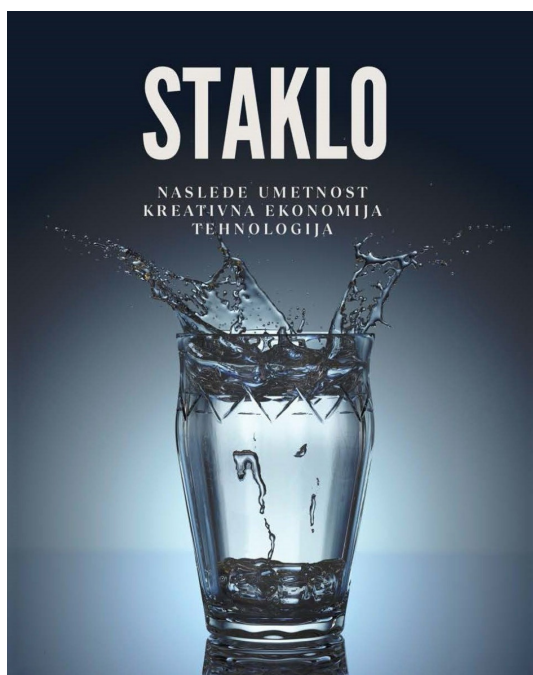
¹ edinjasarovic1982@gmail.com.

Estela Radonjić Živkov u svom radu „Od fabrike do simbola: zaštita industrijskog nasleđa kao kulturnog resursa Srbije“ bavi se procesima ostvarivanja javnog interesa u politici zaštite industrijskog nasleđa. Tekst ističe da „industrijsko nasleđe obuhvata više od pukih arhitektonskih ostataka poput fabrika, rudnika i tehnoloških postrojenja – ono predstavlja čuvara simboličkih vrednosti, uključujući tradiciju radničke zajednice, osećaj solidarnosti i identitet lokalnih sredina“. U poglavlju se zaštita ovog nasleđa analizira kroz istorijski razvoj, počevši od protoindustrijskih objekata kao što su vodenice, vjetrenjače i tekstilne radionice, pa sve do doba intenzivne industrijalizacije. Na taj način se naglašava značaj ovih objekata u formiranju društvenih struktura, urbanog pejzaža i ekonomskih kretanja. Osim toga, razmatrani su i problemi vezani za očuvanje i obnovu industrijskih objekata, uz predloge za unapređenje kulturne politike i njihovu adaptivnu prenamjenu u centre kreativnosti. Na kraju, predstavljeni su primjeri revitalizacije industrijskog nasleđa u oblasti staklarstva, koji pokazuju savremenu upotrebu, prenamjenu i očuvanje ovog oblika industrijskog nasleđa poput industrijskog lokaliteta *Verrier* u Mezantalu, istorijskog parka *Ljednjicke Rovnje* u Slovačkoj, stare staklare *Stuart Crystal* u Velikoj Britaniji i stare laboratorije za staklo u Portlandu. Vrlo inspirativni primjeri pokazuju da je zaštita industrijskog nasleđa koja se zasniva na integralnom pristupu (materijalnog i nematerijalnog nasleđa) globalni trend i da sve više napuštene fabrike stakla postaju hovi kreativni centri za revitalizaciju staklarstva. Takav je, na primjer, lokalitet industrijskog nasleđa *Verrier* u Mezantalu, u kome je uspostavljen Međunarodni centar za umjetničko staklo, koji ovom lokalitetu daje globalnu vidljivost, a staklarскоj praksi ovog područja novi život.

Tamara Ognjević u tekstu „Muzej i održivost: trpezno staklo i gastronomsko nasleđe kao platforma za kreativne muzejske interpretacije“ obrađuje

problematiku prezentacije i interpretacije stakla iz perspektive gastronomskog nasleđa. Uvodeći koncept kreativne muzejske interpretacije, autorka je definiše kao „ukrštanje više elemenata unutar ovakvog oblika interpretacije kojim se kreira autentično iskustvo koje omogućava ne samo raznolik, a povezana saznanja u čijem središtu je staklo, već i visok stepen identifikacije sa ličnostima i procesima od značaja za ovu temu“. Autorka navodi i niz primera, postojećih izložbi koje su mogle biti kreativno interpretirane, povezane sa gastronomijom, i koje su mogle da otvore put drugačijoj interpretaciji stakla i gastronomskog nasleđa. U *kraljevoj trpezi*, *Za stolom naših baka* su samo neki od predloga i ideja koje autorka razrađuje kao moguće kreativne muzejske interpretacije. Vjerujući da je staklo, isto kao i gastronomija, duboko integrirano u ljudske civilizacije posredstvom upotrebnih predmeta, potencijali kreativne interpretacije pružaju obilje mogućnosti. Kao zaključak, a ujedno i suština ovog rada, nameće se autorkin stav da „muzejski stručnjaci u Srbiji treba da shvate da izložba nije više vrhunac muzeološkog procesa već jedna vrsta platforme unutar koje nastaje interpretacija ojačana svim dostupnim savremenim komunikacijskim alatima“. Što najbolje oslikava tradicionalnu (pomalo i zastarelu) muzejsku praksu u okruženju.

„Istorija staklarstva u Srbiji u 19. veku: od baštine do savremene interpretacije“ rad je autora Dejana Vrogića, značajnog istraživača i poznavaoца staklarstva. Autor istražuje razvoj staklarstva u Srbiji tokom XIX vijeka, prikazujući kako su zanatske i industrijske prakse oblikovale kulturu i ekonomiju tog perioda. Interpretirajući postojeću građu i nova istraživanja, Vrogić nas uvodi u procese modernizacije Srbije, kao i preduzetničke poduhvate na osnivanju prve fabrike stakla, pa sve do početka XX vijeka i osnivanja paraćinske fabrike. Autor obrađuje napore državnika Avrama Petronijevića na podizanju prve fabrike stakla u selu nadomak Jagodi-

Sl. 1. Prednja korica zbornika

ne, a kasnije i proizvodni program i razvojni put staklare Nacka Jankovića. Rad pruža prikaz raznih izazova koji su pratili industriju stakla u Srbiji tokom XIX vijeka. U mladoj državi koja je stekla svoju nezavisnost građenje ekonomske baze, pa i industrije stakla nije išlo lako. Imajući u vidu da se 2026. organizuje proslava 180 godina staklarstva u Srbiji, autor nam daje niz kreativnih predloga i moguće pravce za reinterpretaciju živog staklarskog nasljeđa. Ukazuje i na niz propusta koji su učinjeni lošom organizacijom i neadekvatnim obilježavanjem Međunarodne godine stakla, kao i propuštanjem prilike da se jagodinsko staklo dubinski i savremeno reinterpreтира. Autor predlaže nekoliko pristupa, s glavnom idejom da se prezentacija kulturne baštine u vidu mapiranja i digitalizacije može ponuditi kroz novu dimenziju i novi način valorizacije. Taj pristup, autor smatra, treba nadograditi i nematerijalnim nasljeđem, saradnjom sa zajednicom, zainteresovanim stranama i muzeolozima.

Joana Dhiamadi u radu „Fragile strength, shaping light and space: The role of glass in contemporary design“

analizira ulogu stakla u savremenom dizajnu, ističući njegovu estetsku i funkcionalnu vrijednost u oblikovanju svjetlosti i prostora. Navodeći neke od primjera iz svjetske arhitekture, Dhiamadi ukazuje na veliku moć svjetlosti i stakla u arhitekturi, kao i značajnim procesima arhitektonskog dizajniranja prostora. Interesantan dio čini i njena analiza vrijednosti stakla u arhitekturi, posmatrajući ga kroz vrijednosne, simboličke, estetske i funkcionalne elemente.

Dragana Tomić Pilipović i Ivana Mišković u tekstu „Budućnost zanatstva u rukama generacije Z“ istražuju na koji način mlade generacije, posebno generacija Z, mogu doprinijeti očuvanju zanatskih vještina i njihovom prilagođavanju savremenim tržišnim uslovima. Posmatrajući ponašanje i način života mladih koji pripadaju generaciji Z, njihov rad pruža odgovore na pitanja o odnosu mladih prema zanatstvu. Autorke postavljaju opravdano pitanje – „Da li će u budućnosti biti mesta i za tradicionalne vrednosti i zanatstvo, bilo kao vid ličnog izražavanja ili način proizvodnje i konzumiranja? Da li će savremene tehnologije potpuno zameniti ručne alate i prirodne materijale? Da li će veštačka inteligencija preuzeti mesto ljudskoj kreativnosti i želji za stvaranjem ili nas čeka neki potpuno drugačiji scenario?“, a odgovore sakupljaju kroz terensko istraživanje. Na uzorku od 286 ispitanika predstavljaju veoma interesantne nalaze, a na osnovu njih izvode i generalnu konstataciju da nema mjesta brizi, jer već ova generacija ima planove za očuvanje svoje tradicije. Autorke posebno analiziraju tržišne niše kao način da se očuvaju zanati, pa tako i straklarski zanat kroz naučne stakloduvače i laboratorijske stakloduvače. Vrlo ilustrativni primjeri koje autorke navode su i kampovi kojima se popularišu zanati, a koji su namijenjeni tinejdžerima, zatim radionice, labovi, otvoreni časovi i slično. Autorke ove oblike neformalne edukacije vide kao „novi oblik učenja za nove generacije koje ne stižu samo zanatske vještine, već se i druže

i usvajaju životne vještine poput timskog rada, održavanja fokusa, brzog razmišljanja i kreativnosti“. Njihovo istraživanje pokazalo je da zanatima, barem onim tradicionalnim, slijedi svijetla budućnost – najveći broj mladih zainteresovan je za zanate kako bi iskazao svoju kreativnost, kao i zbog samostalnog kreativnog rada. Većina njihovih ispitanika vjeruje da zanatskim radom čuva svoju tradiciju i kulturno nasljeđe, i time doprinosi nekom širem društvenom cilju. Ipak, najveće interesovanje mladih je za one zanate koji su lako dostupni i vidljivi – frizeri, tkači, vodoinstalateri i slično. Mladi pokazuju malo interesovanje za umjetničke zanate, jer je i njihova vidljivost i dostupnost mala. Rad je veoma korisno empirijsko istraživanje koje donosi odluka može poslužiti kao uvod u javne politike koje bi trebalo definisati i osmisлити kako bi se još bolje očuvali zanati, a posebno za njih zainteresovale mlađe generacije.

Jelena Nikolić i Ana Vujošević u radu „Fosfatna stakla: ekološka đubriva sa kontrolisanim rastvaranjem“ donose nam analizu novog pristupa korišćenju fosfatnog stakla u poljoprivredi, istražujući njegov potencijal u proizvodnji ekoloških đubriva sa kontrolisanim oslobađanjem hranljivih materija. Testirajući na terenu uzgajanje biljaka koje su đubrene ovim prehranjivačem, dolaze do zaključka o pozitivnim efektima koje ova đubriva imaju na vegetaciju.

Posljednji dio knjige predstavlja budućnost umjetničkog stakla kroz razgovor sa Ejmi Švarc, direktorkom Ate-

ljea za staklo u Muzeju stakla Koning, kao i s nekoliko istaknutih umjetnika u staklu – Džoom Karijatijem, Došom Simpsonom, Vilijamom Gudenratom i Ostinom Sternom. Kroz razgovore s njima autorke žele da proniknu u nove trendove i inspiracije za stvaranje stakla. Svako na svoj način, ovi umjetnici nam otkrivaju svoje pasije, posvećenost staklu i inovacije koje sprovode u staklarskim smjesama, načinu rada sa staklom, primjeni istorijskih tehnika staklarstva i konceptu umjetničkog staklarstva.

Knjiga nudi dragocjeni uvid u prošlost, sadašnjost i budućnost staklarstva, povezujući istorijske, kulturne, ekonomske i naučne perspektive. Namijenjena je istraživačima, dizajnerima, studentima, kao i svima koji se interesuju za očuvanje i reinterpretaciju staklarskog nasljeđa, ali i njegovo sagledavanje kroz različite perspektive. Prije svega, riječ je o zborniku koji pokazuje širinu stakla i staklarstva i njegove veze s kreativnom ekonomijom, naukom i inovacijama. Zbornik je i pionirski poduhvat, jer se bavi istraživanjem stakla iz perspektive koja do sada nije bila istraživana. Na teritoriji Zapadnog Balkana malo je radova i knjiga koje sagledavaju staklo na savremen način, dajući mu potpuno novi kontekst i simboliku, ali i dodatnu upotrebnu vrijednost. Tako se čini da i istraživači i donosioci odluka ostaju uskraćeni za inovativne ideje, ali i savremene prakse interpretacije, istraživanja, prezentacije i kreativnog tretmana stakla. Ova knjiga popunjava tu prazninu, pozivajući čitaoce da istražuju staklo i daju mu novi smisao.

Izdavač | *Publisher*

Društvo za kulturni razvoj „Bauo“ | *Association for Cultural Development „Bauo“*
Krš Medinski 1, 85300 Petrovac na Moru, Crna Gora | *Montenegro*
www.kontekstikulture.me | www.bauo.me

Lektura i korektura | *Language Editing*

Jasmina Bajo

Prevod, lektura i korektura (engleski) |
Translation and Language Editing (English)

Milica Stanić Radonjić

Dizajn i prelom | *Design and Layout*

MM Digital d. o. o., Budva

Štampa | *Printed by*

Brigada, Beograd

Tiraž | *Circulation*

200

CIP – Каталогizacija u publikaciji
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
ISSN 3027-4222
COBISS.CG-ID 27838724

Copyright © Društvo za kulturni razvoj „Bauo“, 2025

